

O B E C K O T E Š O V Á

4. POĽNOHOSPODÁRSTVO, VÝVOJ VLASTNÍCTVA A SOCIALIZÁCIA OBCE

Najstarším a najobsažnejším dokumentom je listina ostrihomskej kapituly z roku 1234, ktorej text sa zachoval len v jednom neoverenom odpise asi z roku 1500. Táto pôvodná listina bola vystavená, keď sa do držby nitrianskeho biskupstva dostala druhá časť majetku Bytča. V listine je uvedená metácia, vymedzenie tejto novozískanej časti. Hoci vykonaním metácie bol poverený zoborský opát, ktorý nie je doložený ako prostredník pri určovaní hraníc chotárov v iných prípadoch, podstatné údaje možno pokladať za hodnoverné. Určujú sa tu teda aj hranice Kotešovej, ktorej názov je v listine "terra Hotesou". Pomerne mladú formu názvu "Hotesou" možno pripísať vyhotovovateľovi odpisu. Vychádzajúc z formy miestneho názvu bola Kotešová alebo jej časť vtedy asi zemianskym majetkom, ktorého vlastníkom bol Choteš a podľa neho dostala svoj názov. V pôvodnej listine bol možno použitý názov Chotesow, „terra Chotesow“ (zem Kotešová).

Darcom bol Chepanos (Čepan), starý otec vtedajších majiteľov Zemianskej Kotešovej. Tento majetok tvorila pravá strana veľkorovnianskej doliny až po moravské hranice. Tento nezvyklý tvar súvisí s neskoršími písomnými dokladmi, že rozsiahle územie dnešnej dlhopoľskej doliny až po zem Kysuca bolo aj naďalej zemianskym majetkom. Spomínaný Čepan, ktorého majetok Veľká Kotešová sa stal súčasťou bytčianskeho panstva, mal brata Selina a ten synov Stojša a Benedikta. V roku 1234 sa spomínajú ako právoplatní majitelia ich synovia Albertus, Selin, Drasa - Stojšovi synovia a Bachono, Ipolitus - Benediktovi synovia, ako trenčianski iobagiónovia (kráľovskí ľudia), majitelia Zemianskej Kotešovej.

V období pred tatárskym vpádom bolo v oblasti veľmi málo kráľovskej pôdy. Okrem veľkých donácií udeľovaných panovníkom bolo tu veľa drobných vlastníkov, ktorí pôvodne dostávali pozemky za vojenskú službu (miles, civis).

Koncom 11. storočia sa z nich stávajú kráľovskí služobníci – servientes regis na správnych hradoch, v 13. storočí nazývaní iobagiónovia. V pohraničných župách a to i trenčianskej, mali silné postavenie, napr. v roku 1333 boli niektorí iobagiónovia z Kotešovej v evidencii kráľovskej posádky na Súľove a v roku 1341 sa spomínajú ako „strážcovia pohraničia.“

Až do polovice 15. storočia mali zemanovia síce slobodný majetok na území komitátu, ale aj povinnosť konať na hrade vojenskú službu a ak treba, zúčastniť sa boja. Svoje výdavky na živobytie si až na zahraničné výpravy zabezpečovali sami, za služby dostávali slobodnú pôdu a živili sa výťažkom z nej. Životnou úrovňou sa často nelíšili od ostatných obyvateľov, líšili sa len erbom a titulom. K výraznejšej zmene ich praktického postavenia dochádza v 15. storočí rozvojom hospodárstva a peňažníctva, keď sa finančná reforma Karola Róberta prejavila v odmeňovaní, žolde. To umožnilo zemanom neskôr zvýšenie životnej úrovne, osamostatnenie sa od hradov a aj stavebnú činnosť. V listinnom materiáli a v literatúre sa často nerozlišujú jednotlivé miestne časti obce, preto pri výklade niektorých pojmov dochádza k nepresnostiam.

V listine z roku 1336 sa spomína iobagión Ladislav Kotešovský, ktorý so svojimi synmi dal svojmu zaťovi Petrovi Szökeovi nemenovaný majetok, pravdepodobne Kotešovú či jej časť. 26. marca 1469 nitrianska kapitula potvrdzuje donáciu kráľa Mateja o dosadení Blažej Podmanického na Hričov a v súpise donácií sa uvádza i Kotešová (Chotesow, poss. Noghogesow). V listine z 9. a 17. apríla 1482 sa uvádza, že Ladislav Podmanický oznámil nitrianskej kapitule, že G. Nagy násilne obsadil kotešovské panstvo a odviedol vodu z mlyna. V roku 1484 dokladá listina z 21. februára spor medzi Hliníkom a Kotešovou (azda Veľkou) o isté územie a tento spor sa urovnával pred mestskou radou v Bytči. Prostredníkom urovnania bol kastelán Ján Turek a farár Beneš, obaja z Bytče. Prítomnosť bytčianskeho kastelána naznačuje príslušnosť Kotešovej do Bytče, inak by bol prítomný kastelán z Hričova. Richtár v Kotešovej bol Valent Mozar, obec v spore zastupovali Pavol Stupický a Gašpar z Kotešovej. Spor vyriešili rozdelením územia povrazom na dva diely a vyoraním brázy.

Všeobecne možno povedať, že obdobie rokov 1351 -1505 je charakteristické dlhými majetkovopravnými spormi, v ktorých účinkovali Stupický, Kriváč, Rozbeh, ako napr. spor z roku 1476, ktorý preverovala župa v Trenčíne, keď okrem Rimanovíc (vo Veľkom Rovnom) šlo o Oblazov. Bezpochyby sa tieto letité spory dotýkali aj ďalších zemianskych rodín, ktoré mali zároveň s veľkými vlastníkami, majetky aj vo Veľkej Kotešovej - Kotešovskí, Kudelkovci, Prileskí, rodina Kocháča, Hrabovskí. Tieto spory sa skončili asi v roku 1523, potom sa už sporné územia stali majetkom niektorých rodín (Farkaš, Francisci, Slabíny i ďalších), spolu asi 15 rodín.

Vývoj obce Kotešová úzko súvisí s vývojom bytčianskeho panstva, ktoré sa začalo vytvárať už v 1. polovici 13. storočia. V 2. polovici 15. storočia je už Bytča odňatá zo správy nitrianskeho biskupstva a panstvá Bytča a Hričov spravidla bývali v rukách toho istého vlastníka či záložného pána. Po mnohých sporoch (Podmanický, Imreffy, Dominith) sa v roku 1556 Hričov i Bytča, vrátane Kotešovej stali držbou Rafaela Podmanického, v roku 1558 prešli na kráľovskú komoru. V roku 1563 ich kúpil František Thurzo a postupnými sobášmi sa panstvo dostalo do rúk Esterházyovcov, ktorí ho prenajímali (Balassa, Ostrošicová, Illesházy) až do roku 1720. V rokoch 1862 - 1868 bolo panstvo znova prenajaté a neskôr predané Leopoldovi Popperovi.

Závažnou súčasťou hospodárenia na panstve bolo majerské hospodárenie, v Kotešovej po roku 1592. Personál majera tvorili majerník (alodiátor), jeho pomocník (famulus) a služobnica. Okrem šiat a stravy dostával majerník 2 až 3 zlatky platu, pomocník 1 až 1,5 zlatky a služobnica 1,5 zlatky, valasi 2 zlatky. Práce rozličného druhu (oračka, kosba atď.) vykonávali obyvatelia v rámci robotných povinností. Trojpoľný systém prevládal ešte aj v 18 storočí. Hospodárenie na majeri Kotešová zaznamenáva 54 kusov rožného statku, 15 kusov ošípaných, 44 kusov hydiny, inventár v roku 1627 – 56 kusov rožného statku, 9 ošípaných, 49 kusov hydiny, v košiari bolo 142 kôz a 105 oviec.

Svedectvo o feudálnych povinnostiach obsahujú urbárne súpisy. V roku 1591 bolo v obci 18 celých a 3 polovičné usadlosti, kde z celej usadlosti sa platilo sv. Michala a sv. Juraja po 75 denárov cenzu, na strážneho 50 denárov cenzu, okrem toho mali furmanskú povinnosť, ktorú mohli peňažne a naturálne nahradiť. V poloviciach usadlostí sa platilo primerane menej. V tomto roku bývalo v obci 9 želiarov, ktorí vykonávali manuálne práce a 4 obyvatelia ako podželiari bývali v nájomných domoch (inguilini, subinguilini). Obec mala aj niektoré ďalšie povinnosti: ročne dávala zemepánovi prasa, s Dlhým Poľom brava, ďalej 60 vajec, 6 štvrtiek masla, jeden korec prosa (korec je totožný s luknom), desiatok z ovocí alebo peňažnú náhradu od každej ovce asi 4 denáre. Panský mlyn odovzdával ročne sám 13 cubulov (jeden cubulus = 159 dm³) pšenice.

V roku 1619 bolo v obci 14,5 usadlostí, 9 želiarov, 2 rybári, ktorí odovzdávali panstvu po 12 veľkých rýb týždenne, cez pôst 24 rýb, škultét odovzdával jedného v mlyne vykrmeneho brava alebo 5 zlatiek a mal povinnosť vykonávať všetky uložené práce. Celkový dôchodok obce panstvu predstavoval cenzus po 75 denárov dvakrát ročne, ročný poplatok pre strážcu 50 denárov, 28 denárov za solnú furmanku, 3,5 zlatky za vínnu furmanku, za výčap nápojov 5 zlatiek, ďalej 14 cubulov pšenice, 14 jačmeň, 14 ovsa, 3,5 chmeľu, jedno prasa, s Hlbokým jedného brava, 6 štvrtiek masla, po korci hrachu, konopného semena, prosa, jedno teľa, po 40 kapúnov a sliepok, 20 husí a 200 vajec s celkovou ročnou hodnotou za obec 122 zlatiek a 92 denárov. Feudálne dane sa platili aj v podobe fajčiarskej dane, v roku 1752 celkom platili 9 obyvatelia.

Základným zamestnaním obyvateľov stále zostávalo poľnohospodárstvo, tradičným náradím bol pluh, motyka a cepy. Pôda vo Veľkej Kotešovej patrila bytčianskemu panstvu, v Zemianskej Kotešovej po odstránení poddanstva nezemanom ako urbáriálny (komposessorátny) majetok, no niektoré jej časti boli začleňované do Esterházyvského panstva. V roku 1895 predstavoval podiel ornej pôdy na celkovej výmere pôdy v obci asi 40 %, lúky 5 %, pasienky 30 %. V obci bolo viac ako 10 ha sadov, viac ako 7 tis. Stromov, z nich 75 % slivky, 20 % jablone a hrušky, 5 % ostatných stromov. Podiel lesov na celkovej výmere obce bol 25 %.

Vcelku aj po roku 1918 pretrvávali mnohé problémy, napr. značné rozkúskovanie pôdneho majetku. V roku 1935 mal jeden z pozemkových vlastníkov v Zemianskej Kotešovej svoj pôdny fond (majetok) 33 220 m² (27 243 m² kuriálneho, 6 077 m² urbáriálneho) v 15 roľiach od 300 do 5 972 m². Lesy boli urbáriálnym majetkom, urbárikmi boli obyvatelia, škola a fara. Súkromné vlastníctvo lesov sa likvidovalo po roku 1945 národnou správou, po roku 1948 zoštátnením.

V rokoch po oslobodení sa usporiadali najzávažnejšie prípady spoločensky nespravodlivého rozdelenia majetku z obdobia buržoáznej vlády, vrátane aplikácie zásad Hradeckého programu KSČ. Okrem iného boli majetkovoprávne usporiadané otázky zhruba 12 vystaňovalcov z obce do iných štátov. V rokoch socialistickej výstavby spoločnosti výrazne sa zmenil charakter vlastníckych vzťahov. V obci sa tak stalo v päťdesiatich rokoch, po vzniku JRD druhého typu, ktoré vzniklo 5. októbra 1950 ako menšinové so 134 členmi. Po zbere úrody v roku 1950 sa rozorali medze a scelila sa pôda. Celoobecné JRD jestvuje od 16. marca 1958, keď malo 220 členov a s JRD Svederník bolo zlúčené 7. marca 1967. Celkový rozsah chotára je 2 038 ha, pôda je scelená do chotára JRD, ktorého celková výmera pôdy v roku 1984 vrátane integrovaných pozemkov je 1 469 ha všetkej poľnohospodárskej pôdy, z toho 466 ha ornej pôdy.

JRD 20. výročia SNP v Kotešovej dosahuje veľmi dobré výsledky. Je najvýznamnejším pestovateľom zeleniny na severe Stredoslovenského kraja. V roku 1984 celkové množstvo zeleniny bolo 7700 ton, z toho kapusty 3352 ton, mrkvy 646 ton, ďalej pestuje petržlen, kel, karfiol, tekvicu. Výborné výsledky dosahuje v úžitkovosti zvierat – 4011 litrov mlieka na dojniciu – celkovo 950314 litrov.

JRD sa sústavne venuje zúrodňovaniu pôdy, výrobe obilnín (produkcia v hodnote 1 mil. 27 tis. Kčs), objemových krmovín(7484 ton, 1 mil. 145 tis. Kčs), krmovín z lúk (6700 ton, 932 tis. Kčs), živočíšnej výrobe (hovädzí dobytok, ošípané, ovce) s produkciou 137 ton hovädzieho mäsa, 143 ton bravčového mäsa. Rozsiahla je investičná výstavba (6 mil. 44 tis.

Kčs). Celková hodnota základných prostriedkov JRD je 60 mil. 075 tis. Kčs. Za uplynulé desaťročie sa zmenila aj štruktúra pôdneho fondu v obci. Podiel ornej pôdy je asi 25 %, lúk 5 %, pasienkov 5 %, lesov 65 % z celkovej výmery obce. Vhodné podmienky pre ovocinárstvo zostávajú zachované, v obci je viac ako 7 tis. Ovocných stromov, z toho 80 % jabloní a hrušiek, 20% ostatných stromov.